

1.1.1.1 **BIOREG AS**

Vestlandet

**Skjøtselsplan for Våreng under Reiten (52/13) i
Tingvoll kommune, Møre og Romsdal fylke.**

Bioreg AS Rapport 2017 : 29

Formatert: Overskrift 4, Venstre

BIOREG AS

Rapport 2017:29

Utførende institusjon: Bioreg AS http://www.bioreg.as/	Kontaktpersonar: Finn Oldervik	ISBN-nr. 978-82-8215-350-8
Prosjektansvarleg: Finn Oldervik 6693 Mjosundet Tlf. 71 64 47 68 el. 414 38 852 E-post: finn@bioreg.as	Oppdragsgjevar: Fylkesmannen i Møre og Romsdal ved Geir Moen	Dato: 31.10.2017
Tlf. 468 18 174 E-post: deh@alumni.brown.edu		
Referanse: Oldervik, F. G. & Utne, D. E. 2017. Skjøtselsplan for Våreng under Reiten (52/13) i Tingvoll kommune, Møre og Romsdal Fylke. Bioreg AS rapport 2017 : 29. ISBN; 978-82-8215-350-8.		
Referat: Rapporten skildrar naturverdiar og artsmangfald for ein slåttemarklokalitet, Våreng på garden Reiten, (gnr 52/13), i Tingvoll kommune. Vidare gjer rapporten greie for dei skjøtselstiltaka som bør setjast i verk for å ta vare på dei biologiske verdiane som er knytt til lokaliteten.		
4 emneord: Kulturlandskap Naturtype Skjøtselsplan Slåttemark		

Feltkode endret

Feltkode endret

Figur 1. Foto: 05.07.2017, Dena Esther Utne, Bioreg AS ©. Bildet viser den nedste delen av lokaliteten som er avgrensa av vegen i sør.

Innhald

Innhald	3
Føreord	4
A. Generell del	5
Slåttemarksutformingar på Vestlandet	5
Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker	6
B. Tingvoll; Reiten, Våreng (52/13)	8
Ortofoto/kart	14
Bilete	14
Kjelder	16
Litteratur:	16
Munnlege kjelder:	16
Vedlegg 1. Artsliste	17
Vedlegg 2. Definisjonar	18
Vedlegg 3. Vegleiing til skjøtelsesplanskjema, B - spesiell del	20
Søkbare eigenskapar:	20
Områdebeskrivelse	20
Skjøtelsesplan	21

Føreord

I samsvar med ei nasjonal handlingsplan for å taka vare på dei attverande slåttemarkane i Norge vart det teke initiativ til å laga dei første skjøtselsplanane for Møre og Romsdal alt i 2010. Det er Fylkesmannen ved Geir Moen som samordnar dette arbeidet i fylket. Når det gjeld den aktuelle slåttemarklokaliteten i Tingvollvågen, Våreng, så vart den reinventert den 5. juli 2017 av Finn Oldervik og Dena Utne, Bioreg AS etter oppdrag frå Fylkesmannen i Møre og Romsdal. Øystein Folden deltok på vegne av eigaren. Lokaliteten har vore slått dei fleste åra i seinare tid.

Skildring av slåttemark: Med slåttemark meinast ei open eller svært spreidd tresett semi-naturleg eng med vegetasjon som er avhengig av tradisjonell slått, og som framleis er prega av dette. Slåttemark førekjem både i innmark og utmark. Kantsoner avhengig av slått er inkludert i typen.

Teknisk definisjon: Slåttemark inngår i T 32 (NiN 2.0) Semi-naturleg eng (tidlegare T4 Kulturmarks-eng i NiN 1.0) med grunnleggjande hevdform slått (Y1) og er vidare delt inn etter kalkinnhald (KA), hevdintensitet (HI) og uttørkingsfare (UF).

Vi har berre gjort små endringar i skildringa i Naturbase, då ho er bortimot heilt ny.

Denne slåttemarka utgjer mykje av bnr 13 under Reiten (gnr. 52) i Tingvoll kommune og ligg litt oppe i lia ovanfor Tingvollvågen. Lokaliteten ligg i eit område med ganske mykje fulldyrka mark, men også med fleire slåttemarklokalitetar. Bygdevegen går inntil lokaliteten på fleire sider.

Skjøtselsplanen for denne lokaliteten har som hovudoppgåve å taka vare på det opphavlege artsmangfaldet, og då ved ein skjøtselsmåte som liknar mest mogleg på den tradisjonelle, dvs. med minimal gjødsling og relativt sein slått, samanlikna med dagens siloslått. At lokaliteten vert slått også i framtida, er likevel den aller viktigaste føresetnaden for å oppretthalde dei verdiane som er registrert her!

Vi vil med dette få takke Fylkesmannen i Møre og Romsdal v/Geir Moen for oppdraget og for eit godt samarbeid om prosjektet. Så vil vi også rette ein takk til eigaren av den aktuelle slåttemarka, Bjørg Reiten Olsen, samt Øystein Folden frå Folden grønt og plan. Sistnemnde har utført skjøtselen på denne lokaliteten i fleire år og han var også med og orienterte oss om skjøtsel og verdier på lokaliteten ved reinventeringa.

Mjosundet i Aure 31.10.2017

Tustna 31.10.2017

For Bioreg AS

Finn Gunnar Oldervik

Dena Esther Utne

A. Generell del

Slåttemarker er areal som vert regelmessig slått. Semi-naturleg slåttemark eller såkalla kulturmarkseng, er slåttemarker som er forma gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. Dei er ofte overflatelydda, men ikkje oppdyrka og tilsådd i seinare tid, og ikkje eller svært lite gjødsla. Dei vert slått seint i sesongen. Slåttemarkene vert eller vart gjerne haustbeita og ofte også vårbeita. Korleis slåttemarkene har vore skjøtta varierer noko frå stad til stad og frå landsdel til landsdel. Slåttemarkene er urte- og grasdominerte og oftast svært artsrike. Dei kan vere opne eller tresette.

Tresette slåttemarker med styvingstre som vert hausta ved lauvving er i dag svært sjeldne. Slike såkalla lauvenger vart gjerne beita om våren, slått ein gong seint om sommaren og beita om hausten. I tillegg vart greinene på trea hausta til fôr med eit tidsintervall på 5-8 år. I gammal tid spelte også myr ei viktig rolle som slåtteeareal (slåttemyr). Dei fleste jordvassmyrane i Noreg har tidlegare vore slått, men myrslåtten tok i stor grad slutt for ganske lenge sidan og vart praktisert berre nokre få stader fram til slutten av 1950-åra. Nokre av slåttemyrane gror att, medan andre endrar seg mindre, her er det truleg få tydelege biologiske spor frå slåttedrifta. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrar som framleis er i hevd.

Dei ulike slåttemarkene høyrer til blant våre mest artsrike naturtypar, og er viktige også for andre organismar enn karplantar. T.d. er rundt 70 prosent av dagsommarfuglane våre knytt til open engvegetasjon (særleg urterik slåttemark) og fleire vadefuglar brukar strandenger (slått eller beita) som hekkeområde og rasteplassar under trekket. I tillegg har slåttemarker mykje å seia for mange truga artar av beitemarksopp. Slåttemark kan ikkje erstattast av beitemark, fordi dei inneheld vegetasjonstypar og fleire artar som ikkje klarer seg i område som berre vert beita. Samanlikna med naturbeitemark har slåttemark generelt det høgaste artsmangfaldet og dei største bestandane av fleire truga engartar. Gjennom historia har slåttemark vore, og vil framleis vere, om vi tek vare på dei, viktige "levande genbankar". I tillegg er dei berekraftige økosystem som har vore eit nøkkelement i norsk landbruk i fleire tusen år. Men driftsendringar på 1900-talet har ført til at slåttemark no er mellom våre mest truga naturtypar.

Slåttemarksutformingar på Vestlandet

Den store variasjonen i slåttemarksvegetasjonen i Noreg er enno berre delvis kartlagt. I det følgjande har vi likevel prøvd å peike på nokre utformingar av slåttemarksvegetasjon som er særigne for Vestlandet og dermed gir fylka her eit særskilt forvaltningsansvar. Vi gjev òg døme på nokre verdifulle lokalitetar.

I Møre og Romsdal har ein svært godt oversyn over tradisjonelle slåttemarker fordi det her nyleg er gjort ei samanstilling av kunnskapen om denne naturtypen (Jordal 2007). 178 lokalitetar vert omtala i rapporten frå dette prosjektet, og slåttemarker er registrert i 29 av dei 37 kommunane i fylket. Lokalitetane finst likevel først og fremst konsentrert innan mindre geografiske område, og kommunane Stordal (22 lokalitetar, særleg i Nørdredalen), Rauma (28 lokalitetar, særleg i øvre Romsdalen), Tingvoll (19 lokalitetar, særleg i Vågbø-Holmeide) og Sunndal (16, særleg ved fjellgardane) har flest kjende lokalitetar. Frisk fattigeng, ofte med stort artsmangfald, er truleg den viktigaste vegetasjonstypen. 64 raudlisteartar er registrert i dei registrerte slåttemarkene (13 karplantar, 1 sommerfuglart og 50 soppartar).

- Ein særleg verdifull lokalitet er Skutholmen, Fræna, der det finst eit heilskapleg fiskarbondelandskap som vert skjøtta tradisjonelt og har mange gamle kulturlandskapselement m.a. mange små 1x2-meters potetåkrar i bergskortene. Slåttemarkene vert slått med ljå. Her finst mange raudlista beitemarksopp. Staden er veglaus og kan nåast med robåt over eit 50 meter breitt sund.

- Langs Grøvuvasdraget (Sunndal, utvalt for MR i 2008) og i øvre Romsdalen (Rauma) finst tørre-friske slåttemarkar med fleire tørrengsartar som *Pilosella*-artar og sjeldne soppar.
- Stordal kommune har kanskje landets største bestandar av kvitkurle som i stor grad er knytt til restar av slåttemark.
- Nordre Sunnmøre er eit kjerneområde for solblom. Meir enn 30 000 blomsterstenglar er registrert innan dette området. Dessverre er det no berre sporadisk hobby slått igjen her.

I Hordaland har m.a. Losvik (1988) studert slåttemarksvegetasjon. Viktige lokalitetar finst m.a. i Urangsvåg, Bømlø, Gjuvsland og Varaldsøy.

I Sogn og Fjordane har miljøet rundt Ingvild Austad på Høgskulen over fleire tiår forska på og gjort ei rekkje registreringar i dei tradisjonelle slåtteengene i fylket. Kystblåstjernerdominerte slåttemarkar finst i ytre kyststrok, m.a. i Gåsvær i Solund, og lokalitetane Sandøyna, Vilnes og Hamna i Askvoll. Ein viktig slåttemarkslokalitet finst på Øvre Ormelid, ein hyllegard i Luster. Her finst tørrengar med m.a. brudespore, vanleg nattfiol og bakkesøte. Det er registrert mange slåttemarkar i Sogn og Fjordane, men fleire av registreringane er gjort for relativt lenge sidan og stoda i dag er uviss. På Grinde i Leikanger finst ei flott lauveng der både trea og enga framleis vert haldne i hevd.

I Rogaland er det registrert få slåttemarkar. I Funningsland, Hjelmeland finst ei dei få attverande solblomslokalitetane i fylket. Diverre vert den ikkje slått no.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarkar

Skjøtsel

Beste måten å skjotte ei gammal, artsrik eng på, er å følgje opp den tradisjonelle driftsforma, utan gjødsling og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noko frå stad til stad avhengig av klima og høgd over havet. Difor er det viktig å finne ut kva som har vore vanleg på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet frå gammalt av. Slått før 10. juli var svært uvanleg.

Ein bør nytte lett reiskap (ljå, tohjuls slåmaskin eller lettare traktor) der det er mogleg. Graset må bakketørkast eller hesjast før det vert fjerna. I tillegg til at ein får tørt og godt hø, er bakketørkinga viktig for at frøa til engartane både skal få modne ferdig og vert liggjande att på enga når høyet vert samla saman og køyrd vekk.

Mange stadar på Vestlandet har engene i tillegg vore beita, anten vår eller haust eller begge delar. Berre beiting kan ikkje erstatta slått, men er dette einaste moglege skjøtsel i en periode, er storfebeiting det mest skånsame. Storfeet vel ikkje ut "godbitane" slik sauene gjer. Men beitepresset må ikkje vere for stort, og ein må rekne med noko manuell etterrydding. Der ein har tidlegblømande artar, som til dømes svartkurle, er det særleg viktig at ein unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjeld restaurering av engar som er i attgroing og utviding av eksisterande slåtteareal er det viktig å ikkje setje i gang med meir omfattande restaurering enn det ein klarar å følgje opp med skjøtsel i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaurerast, kan det vere lurt å ta det trinnvis over fleire sesongar. Slik vert det meir overkomeleg, og ein får erfaring med kor omfattande dei ulike tiltaka er og kor mykje ein kan vente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomførast på frosen og gjerne bar mark. Då unngår ein skadar på undervegetasjonen, og samstundes er det enklare å få ein lågast mogleg stubbe. Rydding i snø kan vere meir tungvint. Mindre buskar og oppslag kan òg ryddast om sommaren når det er tørt og mykje av biomassen er samla i blada.

I slåtteenger som *ikkje* har vore tresette er det ikkje noko poeng i å setje att tre ved rydding, men gamle styvingstre bør få stå. Eit og anna lauvtre med fin og vid krone kan òg gjerne få stå. Alle gran/furu og framande treslag bør fjernast.

Etter hogst er det særleg viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubbar og liknande vert samla saman og brend på eigna stader, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligg spreidd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska snarveksande, konkurransesterk vegetasjon. Av same grunn er oppflising og spreining av flis i området ikkje å tilrå.

Attståande biomasse vil ta opp noko av næringa som vert frigjort frå daude røter av tre og buskar som har vert rydda bort. Dette gir ein gjødslingsverknad som lett fører til uønska nitrogenkrevjande artar (t.d. bringebær og brennesle). Gradvis opning er difor viktig. Gjødslingsverknad saman med auka ljossinnstråling fører gjerne òg til ein del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningane i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette fell normalt saman med slåttetidspunktet. Det kan likevel vere nødvendig å rydde lauvrenningar fleire gonger dei par første sesongane.

Osp spreier seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til omfattande renning. Det kan difor løne seg å ringborke osp ved å skjere eit ca. fem cm breitt band rundt treet nedanfor den nedste greina. Det er viktig at snittet er såpass djupt at all borken forsvinn, slik at transporten av næringsstoff stoppar heilt opp. Det er lettast å ringborke om våren. Etter tre somrar må dei daude trea fjernast.

Stubbar må kappast heilt ned til bakken, anten i samband med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubbar vil rotne fortare om ein skil borken frå veden med eit spett eller liknande, og deretter stappar jord i mellom. Med unntak av osp og or kan ein òg unngå renningar på denne måten. Dette kan t.d. vere aktuelt i kantar som hindrar ljossinnstråling til slåttemarka.

Problemartar som bringebær- og rosekratt, brennesle og mjøduert vil normalt forsvinne ved slått over tid. Men for å få dei bort kan det i byrjinga vere nødvendig å slå fleire gonger per sesong med ljå eller krattryddar. Felt med einstape bør slåast ned med kjepp, ikkje skjerast ned. På denne måten held bregna fram med å transportere næring frå røtene, og utarmar dermed rotsystemet sitt. Bregna bør så fjernast om hausten.

For meir utfyllande stoff om skjøtsel, restaurering og hevd:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker er å finne på DN sine heimesider: <http://miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner-fra-DirNat/Annet/Skjotselsboka/>

B. Tingvoll; Reiten, Våreng (52/13).

SØKBARE EIGENSKAPAR (for Naturbase)					
Namn på lokaliteten Reiten; Våreng			Kommune Tingvoll		Områdenr.
ID i Naturbase BN00106194		Registrert sist i felt av: Finn Oldervik og Dena Utne, saman med Øystein Folden			Dato:05.07.2017
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) Folden Ø. Mange registreringer i alle fall frå 2008.. Referanser: Folden, Ø. 2015. Våreng i Tingvoll kommune. Rapport om ein slátteenglokalitet. Bjørg Reiten Olsen, grunneier					Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:
Hovudnaturtype: Slåttemark D01 100 % andel			Utform.: Fattig slátteeng (D0126) 100 % andel		
Tilleggsnaturtypar: Ingen			Etter NiN 2.0: T32-C – 2 kalkfattig eng med klart hevdspreg.		
Verdi (A, B, C): A		Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.)			
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11) Ingen					
Stadkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (no):	
< 20 m	x	God	x	Slått	x Torvtekt
20 - 50 m		Svak		Beite	Brenning
50-100 m		Ingen		Pløying	Park/hagestell
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling	
		Dårlig		Lauving	
Vegetasjonstypar: Frisk fattigeng (G4) etter Fremstad (1997).					
OMRÅDESKILDRING (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)					

formaterte: Norsk (bokmål)

Kommentert [BA2R1]: Kva gjeld NiN, så forlangar eg at de som har fått opplæring i systemet tilfører det naudsynte. Går ut frå at du har full kontroll no 😊

Kommentert [ØF1]: NiN

formaterte: Norsk (bokmål)

formaterte: Skrift: Arial, 8 pkt

INNLEIING

Skildringa er opphavleg skriven av Øystein Folden 24.11.2015. Hausten 2017 er skildringa litt justert i samband med at det skulle lagast ei skjøtselsplan for lokaliteten. Etter oppdrag frå Fylkesmannen har Øystein Folden, for Folden grønt og plan, seinare Bioreg AS, gjort ei undersøking av lokaliteten for å dokumentere at det er ei slåtteeeng som framleis har høg verdi. Lokaliteten er undersøkt ei rekkje gonger dei siste 10 – 12 åra. Sist , den 5. juli 2017 vart, lokaliteten oppsøkt av Finn Oldervik og Dena Utne frå Bioreg AS med føremål å laga ei skjøtselsplan for lokaliteten. Folden deltok også.

PLASSERING OG NATURGRUNNLAG:

Lokaliteten ligg på nordsida av Tingvollvågen, sørvendt kring 80 moh. På nordsida ligg eit mindre ospeholt i tillegg til huset, mot aust lauvskog og elles grensar lokaliteten mot veg. Berggrunnen består av gneisar, uinndelt (hovudsakeleg deformerte djupbergartar av mellomproterozoisk alder, ca 1700 mill år), granittiske til granodiorittiske gneisar, banda eller sterkt migmatittiske gneisar. Lausmassekartet fortel om tjukk morene i området. (www.ngu.no). Lokaliteten ligg i boreonemoral vegetasjonssone (BN) og høyrer til klart oseanisk vegetasjonssesjon (O2).

NATURTYPER, UTFORMINGER OG VEGETASJONSTYPER

Lokaliteten utgjer den delen av eiegenomen som er minst prega av hus og hage. Arealet har lenge vore slått, og det er ingen tvil om at det er tale om slåttemark. Utforming fattig slåtteeeng er vald. Etter Fremstad er dette frisk fattigeng, vanleg utforming, G4a. I høve NiN 2.0 kan følgjande kodar nyttast; T32-C – 2 ~~eg naturtypen er~~ kalkfattig eng med klart hevdspreg.

ARTSMANGFOLD

Det blei mellom anna funne aurikkelsveve*, blåklokke*, blåknapp*, finnskjegg*, grov nattfiol*, gulaks*, harerug*, knegras*, lækjeveronika*, smalkjempe*, stortveblad*, tepperot* og tiriltunge*. Av beitemarkssopp er det gjort funn av rødnende lutvokssopp (VU) (Gjenfunn på same stad i 2017 i følge Folden.) Frå andre artsgrupper: hagtornrust, nordpadde, admiral, hagebåndfly, Leptura quadrisfasciata. Det er truleg nokre artar som manglar som følgje av at graset har vore fjerna utan å ha vore tørka på staden.

Ved besøket den 5. juli 2017 vart følgjande artar notert: Bakkefrytle*, bjørnekam, blåklokke, blåknapp, blåkoll, enghumleblom, engsyre, firkantperikum, grasstjerneblom, groblad, grov nattfiol, gulaks, gullris, hagelupin, harerug, hjertebergblom (HI), hundegras, hårsvæve* sp., jonsokkoll*, knappsiv, krattlodnegras, kvitbladtistel, kvitkløver, kvitveis, lerk, lækjeveronika, løvetann sp., marikåpe sp., markjordbær, minneblom sp., mjøduert, osperenninger, parkhagtorn, prakttoppklokke, raudkløver, *Rhododendron* sp., ryllik, røsslyng, sibirkornell, skogstorkenebb, smalkjempe, stikkelsbær, stormarimjelle, stortviblad, svæve sp., sypress, tepperot, tiriltunge, tusenfryd, tviskjeggveronika og vanlig arve. I tillegg til de 16 KST-artane ([KST står for kjenneteiknande artar, skiljeartar og tyngdepunktartar for semi-naturleg eng, og er merkte med ei stjerne.](#)) som Folden hadde registrert tidlegare, vart det påvist 3 nye i tillegg i 2017, nemleg bakkefrytle, hårsvæve og jonsokkoll.

Tilfeldige observasjonar; Engkransmose og låvesvale.

BRUK, TILSTAND OG PÅVERKNAD

Historikk: Reitan/Reiten er ein gamal gard, men skriftlege kjelder nemner ikkje garden før i 1590 i følge Hyldbakk (1963). I 1723 seier matrikkelen følgjande om garden: Avlar 24 tønner med havre og 36 høyllass. Før 8 kyr, 8 ungnaut, 24 småfe og 2 hestar. Det var ingen husmann på garden den tida og dei hadde inga seter. Dei hadde skog nok til ved og litt til husbehov. Beita var heller dårlege og ei lita skvettkvern var i garden si eige. Garden låg eit lite stykke «lenger opp på Tingvolleidet» aust for Lia i ein bratt bakke «av middels art i tørre år, steinrik og tungvunnen med lite høve til nyrydding». Reitan vart tidleg delt i to bruk, nemleg Sørgarden og Nordgarden.

Nyare historikk: Huset i Våreng blei bygd kring 1955, og tomta opparbeidd. Bruket er utlagd frå Systua på Reiten. Dette har vore ein bustadeigedom, og etter kvart fritidseigedom. Før den tid har lokaliteten sannsynlegvis vore ein del av kulturlandskapet eller i det minste vore ein del av kantsona til kulturlandskapet som høyrde til Sygarden, Reiten. I alle fall sidan midt på 1990-talet har lokaliteten vore slått ein eller to gongar i løpet av sommaren, og avlinga har vore tatt bort, vanlegvis utan tørking på bakken. Arbeidet er gjort med tohjuls slåmaskin eller ljå. Frå 2008 er dette gjort av Folden grønt og plan.

Situasjonen i dag: År om anna har det vore gjødsla litt med kunstgjødsl, men ikkje mykje, til ca. 2005. På heile eigedomen er det mange osperenningar, men alle blir slått minst ein gong årleg. Det står spreidd nokre få store tre i slåttemarka. Haustbeite blir i stor grad utført av rådyr som har nærast fast tilhald på eigedomen. Dette gir trakkpåverknad og mose blir sparka bort rundt om i lokaliteten årleg.

FRAMANDE ARTAR

Det er ikkje så mange framande artar i enga og det er heller ikkje mange individ det er tale om, men det finst mange nær lokaliteten som lett vil kunne påverke enga, særleg om det blir svak skjøtsel. Til no er det registrert alpefuru (SE), europalerk (SE), fagerfredløs (HI), hagelupin (SE), honningknoppurt (HI), kjempespringfrø (SE), oktoberbergknapp (ser ut som den er borte no), parkhagtorn (HI), platanlønn (SE), prakthjelm (PH), prakttoppklokke (HI), skogminneblom (PH), skogskjegg (HI), skuggesildre (PH), syrin (HI) og tusenfryd.

SKJØTSEL OG ØMSYN

Ei slåtteeng som denne må slåast seint kvart år og avlinga må bli fjerna etter tørk på bakken. Etterbeiting vil normalt vere positivt om det ikkje fører til vesentlege trakkskader. Fysiske inngrep, gjødsling (også i form av tilleggsforing) og sprøyting vil kunne øydelegge verdiane svært fort. Som følge av osperenningar på heile lokaliteten, vil manglande slått føre til atgroing i løpet av få år.

DEL AV HEILSKAPLEG LANDSKAP

Lokaliteten er ein rest av eit småskalajordbruk. I lia finst det fleire kulturmarksareal, dei fleste prega av gjødsling. Ved Sørgarden, i Tingvoll-lia og på Tingvoll gard finst det kulturmarklokaltetar med høgare verdi.

VERDIVURDERING:

Etter verdisettingsmatrisa nov. 2014 har denne lokaliteten høg verdi for storleik, tilstand (svært lite atgroing) og påverknad (i slåttehevd). For landskapsøkologi blir det middels verdi, sjølv om det er naturbeitemark nærare enn 500 meter, artsmangfald gir middels verdi som følge av ein VU-art, og elles er det 16 KST-artar. Grunntypar er det berre ein av, så dette kriteriet gjev låg verdi. Høg vekt på tilstand eller påverknad og to andre kriteriar gir verdi A – Svært viktig.

SKJØTSELSPLAN

DATO skjøtselsplan: 31.10.2017	UTFORMA AV: Finn Gunnar Oldervik og Dena Utne (med bidrag frå Øystein Folden)		FIRMA: Bioreg AS	
UTM 32N x = 459467 y = 6976911 (WGS84 UTM32)	Gnr/bnr. 52/13	AREAL (noverande): 1 daa	AREAL etter øvt.restaurering:-	Del av verneområde? Nei
Kontakt med grunneier/bruker (ev /informant). Før opp tidsperioder, ev datoer. Namn: Bjørg Reiten Olsen, noverande eigar og brukar. Fleire telefonintervju hausten 2017. Telefonintervju og E-postutveksling med Øystein Folden i Folden grønt og plan som har hatt skjøtselen frå 2008 og til d,d,.			Type kontakt (befaring, tlf, e-post med mer). Telefonisk kontakt ved ulike høve.	

MÅL:**Hovudmål for lokaliteten:**

- Det langsiktige målet er at lokaliteten skal haldast i god hevd med årleg slått og fjerning av høy etter tørking på bakken eller eventuelt hesjing. A-verdien på lokaliteten skal oppretthaldast ved at populasjonar av ev raudlista artar av beitemarkssopp og karakterartar av kulturmarksengplantar skal haldast på same nivå som i dag, eller helst aukast. (For liste over karakterartar, sjå artslista i vedlegg 1!)
- Det er også eit mål at den typiske jamne slåttemarkstrukturen vert teke vare på eller vert forbetra. Slåttemarka skal liggja i eit ope landskap og kantsoner skal ikkje skuggast ut av skog og kratt.
- Slåttemarka skal ikkje gjødslast, sprøytast, grøftast eller pløyast. Det bør heller ikkje brukast beitepussar.
- Det skal ikkje nyttast tung traktorreiskap på lokaliteten. Til slått bør ein nytta tohjulsålmaskin og/eller ljå.

Delmål for lokaliteten:

- Osperenningar er det mest av innan sjølve lokaliteten og desse vert slått kvart år.

Tilstandsmål artar:

- Artsmangfaldet i slåttemarka skal oppretthaldast eller helst aukast jfr. artslista i vedlegg 1.
- Populasjonar av artane i lista over karakterartar skal oppretthaldast eller helst aukast (Sjå artslista for lokaliteten i vedlegg 1!)
- Populasjonar av eventuelle raudlisteartar av beitemarkssopp eller frå andre artsgrupper som kan dukke opp skal oppretthaldast eller helst utvidast.

Mål for nedkjemping av problemarter/gjengroing:

- Attgroing langs austkanten av lokaliteten er eit problem, men er ikkje knytt til særskilde artar. Her bør det fjernast nokre tre over nokre års tid, og det bør ryddast litt langs den låge steingarden. Elles finst det noko hagelupin som bør lukast og helst at ein får fjerna røtene også.

Tiltak:

- Årleg slått ikkje før 15.07. og helst innan 15.08., tørking av graset enten på bakken eller i hesje i minst to dagar og fjerning av høyet.
- Tynning av kantskog som nemnd over. Her er det ikkje snakk om så store mengder, så det meste kan takast ut i løpet av fleire år. Kvisten må fjernast frå lokaliteten. Om denne vert brend (NB! Sjekk lokale brannforskrifter!), så skal dette gjerast på fast bål plass utanfor lokaliteten.

AKTUELLE TILTAK:	Prioritering (år)	Kostnad	Kontroll: (Dato) Haust
Generelle tiltak: Årlig slått ikkje før 15.07., og helst innen 15.08., tørking av graset minst to dager og fjerning av høyet	Årlig	1 daa à kr 2000,- = kr.2000.-	
Aktuelle restaureringstiltak, utover dei generelle: Rydding av skog og osprenningar i aust. Kvisten må også fjernast frå området	Årleg	1 dagsverk kvart år framover.= kr. 2500 pr. år	
Aktuelle årlege skjøtselstiltak, utover dei generelle: Årleg lusing av hagelupin med mål å verta kvitt arten etter kvart	Årleg	1/2 dagsverk kvart år = kr 1250,- pr. år	
UTSTYRSBEHOV: Tohjuls slåmaskin, ryddesag, ljà, høygaffel, rive, presenning, motorsag, øks			
OPPFØLGING: Skjøtselspanen skal evaluerast innan, 5 år:			
Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Beitemarksopp er lite undersøkt.			
Tilskot søkt år:		Søkt til:	
Tilskot tildelt år:		Tildelt frå:	
Skjøtselstiltak parter:			
ANSVAR: Person(-er) som har ansvar for iverksetting av skjøtselspanen.			

Ortofoto/kart

Figur 2. Dette kartet fra Gislink viser avgrensinga av den aktuelle lokaliteten merka med raud rame og lyseblå botn.

Bilete

Figur 3. Våreng sett frå vest mot aust med våningshuset litt opp og til høgre for midten av biletet. Foto; Dena Esther Utne, Bioreg AS © 05.07.2017.

Figur 4. Biletet er tatt frå sør mot nord og viser den nedste delen av lokaliteten. Skråningen med prydbuskene er ikkje med innan lokaliteten. I framkant av biletet, ned mot vegen er det funne raudnande lutvokssopp ved fleire høve. Foto; Dena Esther Utne, Bioreg AS © 05.07.2017.

Figur 5. Biletet viser det segmentet av lokaliteten som ligg aust for huset. Til høgre for biletkanten er det eit område med storbjørnemose og hagelupin. Foto; Dena Esther Utne, Bioreg AS © 05.07.2017.

Figur 6. Biletet er tatt frå nordvest mot sør søraust. Vi ser at det er ein del store tre i omegn. Det vil vera positivt for slåttemarka om ein får fjerna to av bjørkene samt edelgrana i løpet av ein femårsperiode. Foto; Dena Esther Utne, Bioreg AS © 05.07.2017.

Kjelder

Litteratur:

Miljødirektoratet. Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold. Ny revidert utgave av DN-håndbok 1999-13 (under revisjon).

Folden, Ø. 2015. Våreng i Tingvoll kommune. Rapport om ein slåtteenglokalitet.

Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12. 279 s.

Hyldebakk, H. 1963. Gards- og ættesoge for Tingvoll, band II

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge. Vegetasjon. Statens kartverk.

Munnlege kjelder:

Björg Reiten Olsen, Eigar av bustaden og slåttearealet. Tlf. 952 68 056. E-post;

Internett:

Dato

03.10.17

03.10.17

Nettstad

Miljødirektoratet, Naturbase

Artsdatabanken, Raudlista, Artskart og NiN

Feltkode endret

Vedlegg 1. Artsliste

Artsliste for slåttemarkslokaliteten Våreng, Reiten i Tingvoll kommune.

Karakterartar er merka med stjerne, medan mengdeartar er merka med feit skrift

Av plantar vart det den 5. juli 2017 påvist:

Bakkefrytle*, bjørnekam, blåklokke, blåknapp, blåkoll, enghumleblom, engsyre, firkantperikum, grasstjerne-blom, groblad, grov nattfiol, gulaks, gullris, hagelupin, harerug, hjertebergblom (HI), hundegras, hårsvæve* sp., jonsokkoll*, knappsiv, krattlodnegras, kvitblattistel, kvitkløver, kvitveis, lerk, lækjeveronika, løvetann sp., marikåpe sp., markjordbær, minneblom sp., mjødurt, osperenninger, parkhagtorn, prakttoppklokke, raudkløver, Rhododendron sp., ryllik, røsslyng, sibirkornell, skogstorkenebb, smalkjempe, stikkelsbær, stormarimjelle, stortviblad, svæve sp., sypress, tepperot, tiriltunge, tusenfryd, tviskjeggveronika og vanlig arve. I tillegg til de 16 KST-artane som Folden hadde registrert tidlegare, vart det påvist 3 nye i tillegg i 2017, nemleg bakkefrytle, hårsvæve og jonsokkoll.

Tilfeldige observasjonar; Engkransmose og låvesvale.

Frå tidlegare observasjonar hadde Folden notert;

Aurikkelsvæve*, blåklokke*, blåknapp*, finnskjegg*, grov nattfiol*, gulaks*, harerug*, knegras*, lækjeveronika*, smalkjempe*, stortviblad*, tepperot* og tiriltunge*.

Av beitemarkssopp er det gjort funn av raudnande lutvokssopp (VU) (Gjenfunn på same stad i 2017 i følgje Folden). Frå andre artsgrupper: hagtornrust, nordpadde, admiral, hagebåndfly, Leptura quadrisfasciata. Det er truleg nokre artar som manglar som følgje av at graset har vore fjerna utan å ha vore tørka på staden.

Vedlegg 2. Definisjonar

Under er ei enkel forklaring på nokre omgrep bruka i skjøtselsplanane.

Karakterartar vil i desse skjøtselsplanane seia planteartar som karakteriserer kulturmarkseng. Tidlegare vart desse artane ofte kalla naturengplantar og/eller seterartar. I mangel på noko betre viser vi til fylgjande rapport: John Bjarne Jordal og Geir Gaarder: Biologiske undersøkingar i kulturlandskapet i Møre og Romsdal i 1994. Planter og sopp i naturbeitemarker og naturenger. Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Landbruks-avdelingen, rapport nr. 2 - 95. ISSN 0906-0363. ISBN 82-91585-01-6. Tabellen over kulturmarksengplanter (naturengplanter) hadde nok hatt behov for ein revisjon der artsutvalet blir gjort meir spesifikt for de ulike utformingane av kulturmarkseng.

Ved å følgje denne linken kan en lasta ned rapporten til Jordal & Gaarder frå 1995. Lista står på side 15 ff i rapporten; <http://www.jbjordal.no/publikasjoner/MR1994.pdf>.

Kulturmarksengarter: Engplantar med relativt låg toleranse for atgroing og gjødsling. Oftast er dei relativt lågvaksne og krev mykje ljøs, difor blir dei ofte skugga ut av meir høgvaksne og nitrofile artar, dvs. artar som trives best på godt gjødsla mark. «Naturengplantane» er utsette i dagens kulturlandskap fordi områda der de trivst, stadig blir mindre vanlege (Jorddal og Gaarder, 1995).

I samband med utarbeiding av kartleggingssystemet **Natur i Noreg**, også kjend som NiN, er det utarbeidd lister over artar knytt til ulike naturtypar (generaliserte artslistedatasett) som mellom anna semi-naturleg eng (T 32). Desse datasetta er i sin tur brukte som grunnlag for inndeling av hovudtypen T 32 i grunntypar. I T 32 finst det i dag 21 grunntypar.

For å forstå denne inndeling, må ein først vite kva for LKM (Lokale Komplekse Miljøvariablar) som dannar grunnlaget for naturtypen semi-naturleg eng. Desse er også omtala som gradientar. Dette er;

- Hevdintensitet (HI), som vil seie kor tydelege prega av hevd eit område er. Denne skalaen strekkjer seg heilt frå område med svært svak hevd (trinn a), som ofte tilsvarar beita skogsmark, og opp til svært intensivt hevdpreg (trinn j), som tilsvarar fulldyrka jordbruksmark
- Kalkinnhald (KA), som seier noko om kor baserikt eit område er. Skalaen strekkjer seg frå trinn a, som er svært kalkfattig, med få eller ingen basekrevjande artar, og opp til trinn i som er svært kalkrikt med mange ekstremt basekrevjande artar.
- Uttørkingsfare (UF), som seier noko om fuktigheita i marka. Denne går frå trinn a, som er frisk mark, til ekstremt tørkeutsett mark (trinn h).

For ytterlegare utgreiing om semi-naturleg eng etter NiN, sjå Artsdatabanken sine heimesider: <http://data.artsdatabanken.no/Pages/171950>.

Ytterlegare utgreiing om artsomgrepa i NiN 2.0 er gitt i vegleiar for Dokumentasjon av NiN versjon 2.1 tilrettelagt for praktisk naturkartlegging i målestokk 1 : 5000. Denne, saman med utgreiing om kartlegging etter NiN, og artikkel om korleis ulike artar fordeler seg langs viktige LKM mellom anna i semi-naturleg eng, finst på Artsdatabanken sine nettsider;

<http://data.artsdatabanken.no/KartleggingNiN>.

NB! Artiklane på Artsdatabanken sine heimesider vert oppdaterte med jamne mellomrom.

Feltkode endret

Feltkode endret

Feltkode endret

Feltkode endret

I NiN opererer ein elles med fleire uttrykk for å karakterisere artsmangfald, og korleis artane fordeler seg langs gradientane omtala ovanfor (KA, HI og UF), innanfor dei ulike grunntypene. Samla er dei artane som kan vere med å identifisere ein naturtype, i dette tilfellet semi-naturleg eng (T32), kalla for *diagnostiske artar*.

Skiljeartar (s) er artar som har høgare dekning/frekvens i ein av to typar som vert samanlikna. Under denne kategorien opererer ein med fleire uttrykk som

- relativ skiljeart - art som normalt har høgare dekning/frekvens i ein av to typar som vert samanlikna, men som førekjem i begge typene.
- svak relativ skiljeart (s^-)
- sterk relativ skiljeart (s^+)
- absolutt skiljeart (s^*) - art som normalt berre førekjem i ein av to typar som vert samanlikna

Eksempelvis er tyttebær rekna som ein sterk skiljeart mellom HI trinn b, og c, som tyder at tyttebæra går ut når hevdten vert for intens, som hardt beitetykk eller slått. Skogstorkenebb er rekna som sterk skiljeart mellom kalkfattig og intermediær eng, mellom KA c og d.

Tyngdepunktartar (t) er artar som har høgare frekvens og dekning i ein type (hovudtype eller grunntype) enn i eit samanliknbart utval av typar (eks andre hovudtypar i same hovudtypegruppe eller andre grunntypar som høyrer til same hovudtype). Eks. beitemarksopp er rekna som tyngdepunktartar i hovudtypen semi-naturleg eng, og som tyngdepunktartar langs gradienten hevdintensitet (HI) på trinna c og d – som tilsvarar klart hevdpreg. Som kjent forsvinn dei fleste av desse artane om området over lang tid får gro att med skog, eller om ein over lang tid gjødslar med kunstgjødsel. Begge desse tilfella er eksempel på sterk endring i hevdintensitet (HI).

Mengdeartar (m) er artar med større dekning eller biomasseandel enn 1/8 i eit utval av enkeltobservasjonseiningar. Dette vil i praksis seie ein art som førekjem med 1/8 dekning eller biomasseandel innanfor eit representativt utval av 100 m²-ruter innanfor artens utbreiingsområde, eller innanfor eit representativt utval at 100 m²-ruter i heile Noreg, dersom arten førekjem i heile landet.

Vanleg er ein art med frekvens større enn 1/8 i eit utval av enkeltobservasjonseiningar. Dette vil i praksis seie ein art som har ein frekvens større enn 1/8 innanfor eit representativt utval at 100m²-ruter innanfor artens utbreiingsområde, eller innanfor eit representativt utval at 100m²-ruter i heile Noreg, dersom arten førekjem i heile landet.

Konstant art er ein art med frekvens større enn 4/5 i eit utval av enkeltobservasjonseiningar. Dette vil i praksis seie ein art som har ein frekvens større enn 4/5 innanfor eit representativt utval at 100 m²-ruter innanfor artens utbreiingsområde, eller innanfor eit representativt utval at 100 m²-ruter i heile Noreg, dersom arten førekjem i heile landet.

Vedlegg 3. Vegleing til skjøtelsplanskjema, B - spesiell del

Skjema B- spesiell del er delt opp i tre hoveddeler: Søkbare egenskaper (for Naturbase), Områdebeskrivelse (for Naturbase og som grunnlag for skjøtelsplan) og Skjøtelsplan. For søkbare egenskaper er det viktig at de begrepene og kodene som er oppgitt brukes. Områdebeskrivelse og beskrivelse av skjøtsel skal være ren tekst som ikke blir søkbar. For mer utfyllende forklaringer, se DN-håndbok 13 2. utgave 2006 <http://www.dirmat.no/content.ap?thisId=500031188&language=0>

Søkbare egenskaper:

Områdenavn: Offisielle stedsnavn etter vedtatte rettskrivningsnormer, dvs. normalt navn fra kartblad i M711-serien. Ved bruk av navn fra økonomisk kartverk oppgis i tillegg nærmeste stedsnavn på M711-kart. Eventuelt med støttenavn i tillegg (d.v.s. lokale stedsnavn som ikke står på kart, eller områdenavn).

Områdenr.: Løpenummer. Nummeret skal være unikt (to geografisk atskilte områder kan ikke ha samme nummer) og vil i en fylkes-/nasjonal sammenstilling starte med kommunenummeret.

IID i Naturbase oppgis hvis området ligger i Naturbase fra før.

Registrert av: (Inventør/kartlegger): Angi alle som har vært med på å fremskaffe primærdata i felt.

Tidligere registrert: Angi årstall for ev. tidligere kartlegging av lokalitet. Få fram om lokaliteten har blitt undersøkt gjentatte ganger. Referanse til rapporter settes opp under Kilder mot slutten av dokumentet

Naturtype: Etter DN-håndbok 13 om naturtypekart-legging. **Utforming(er):** Etter DN-håndbok 13. usikkerhet m.m. utdypes i områdebeskrivelsen. **Mosaikk:** En lokalitet kan inneholde en småskala mosaikk som det er vanskelig å avgrense, og der avgrensingen har liten praktisk betydning for planlegging og forvaltning. Lokaliteten plasseres da i den naturtypen det er mest av, eller den som er viktigst. Andre naturtyper eller utforminger som forekommer på lokaliteten registreres som mosaikk (tilleggsnaturtyper/-utforminger, helst med prosentandeler).

Verdi: A, B, C. Usikkerhet og gradering angis i områdebeskrivelsen.

Stedkvalitet: Avgrensings nøyaktighet beskrives i 5 kategorier. Sett kryss.

Påvirkningsfaktorer (tekniske inngrep m.m.): Etter liste i vedlegg 11 i DN-håndbok 13.

Tilstand (hevd): For kulturbetingete lokaliteter oppgis tilstanden etter 5-gradert skala. Sett kryss. Under tilstand i områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende beskrivelse.

Bruk: For kulturbetingete lokaliteter oppgis *nåværende* bruk. Sett kryss. I områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende tekst om tidligere og *nåværende* skjøtsel.

Områdebeskrivelse

Områdebeskrivelse: Skal være forvaltningsrettet, tilpasset brukeren og må være tilstrekkelig til å kunne begrunne valg av naturtype, verdi og skjøtels- og restaureringstiltak som skal ivareta lokaliteten.

Innledning: Opplysninger om kartleggingen/ skjøtelsplanarbeidet. I hvilken sammenheng kartleggingen er gjort, hva som er gjort tidligere, om den nye beskrivelsen supplerer eller erstatter tidligere beskrivelser og lignende.

Beliggenhet og naturgrunnlag: Geografisk beliggenhet og supplerende opplysninger til kartet, evt. buffersone beskrives. Hvor nøyaktig er avgrensingen? Sistnevnte kan variere, både som følge av kartleggingsmetodikk og naturgitte årsaker, og det bør skilles mellom disse to faktorene. Viktige topografiske og geologiske forhold. Viktige naturgitte faktorer som påvirker økosystemets stabilitet (skogbrann, flom, nedbør/luftfuktighet, vind).

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Supplerende opplysninger om naturtyper, utforminger og mosaikk oppgis her, samt supplerende opplysninger om truede vegetasjonstyper og evt. andre viktige vegetasjonstyper. Hvis naturtyper/vegetasjonstyper som ikke er prioriterte er inkludert, skal dette nevnes og begrunnes (f.eks. av arronderingsmessige årsaker).

Artsmangfold: Typiske/karakteristiske/dominerende arter. I hagmark/lauveng bør ulike treslag angis, samt deres mengdefordeling. I tillegg kan arter som supplerer eller spesifiserer ytterligere i forhold til naturtype-/vegetasjonstypedeskrivelsen nevnes. Alle sjeldne, kravfulle og rødlistede arter skal listes opp med antall/mengde for artene, samt funnhistorikk.

Bruk, tilstand, påvirkning: Utfyllende opplysninger om tilstand, inngrep, andre påvirkningsfaktorer, historikk og bruk. *Bruk:* Nåværende og tidligere bruk skal beskrives. For tidligere bruk menes tradisjonell drift, (helst tilbake til før krigen). Kontinuitet i bruk/ikke bruk: Angi perioder (årstall) med ev. opphør av drift. Perioder (årstall)

med ev. intensivering av drift, eks: flere slåtter pr år, økt gjødsling (type og mengde gjødsel med mer). For *tilstand* angi her eventuell avvikende skjøtsel: Slått men graset ligger igjen, slått ved plenklipping, bare beiting osv. For slåttemyr er grøfting og slått viktig. For kystlynghei er brenning og beiting viktig. Noter type gjengroingsarter og grad av gjengroing. Avgrens gjerne på ortofoto arealer med preg av forfall. NB: (Dette blir supplerende opplysninger til rubrikken *hev* ovenfor) Påvkningsfaktorer kan i tillegg registreres som søkbar egenskap for alle naturtyper. For kulturlandskap kan bruk registreres som søkbar egenskap.

Fremmede arter: Forekomst og tiltak. (hvor de vokser avmerkes på ortofoto/kart).

Kulturminner: Forekomst av spesielle kulturminner i lokaliteten, eks bakkemurer, steingjerde, stakksneis osv.

- **Skjøtsel og hensyn:** Skjøtsel er aktive tiltak for å fremme naturverdiene. Hensyn er passive tiltak for å unngå skadelige aktiviteter for lokaliteten, eller visse former for bruk/ingrep som ikke vesentlig påvirker de naturverdiene som skal ivaretas. Konkrete forslag og behov for å ta spesielle hensyn utenfor lokaliteten bør det nevnes her. Det gis her en kortere oppsummering av det som skrives i skjøtelsplanen om mål for skjøtsel, tilstand, skjøtselstiltak, tidsplan m.m.
- **Del av helhetlig landskap:** Sammenheng med andre områder innenfor et større areal. Det vil ofte være aktuelt å vise til nærmere beskrivelse i dokument eller kilde på faktaarket.
- **Verdibegrunnelse (Obligatorisk):** A, B eller C. Angi kort hvilke faktorer som i størst grad bidrar til verdien som er satt. Eventuell usikkerhet i forhold til verdien bør nevnes. Eventuelle utviklingstrekk som støtter verdivalget, nevnes. Om lokaliteten har endret verdisetting siden forrige registrering bør dette begrunnes her. Restaureringspotensialet til lokaliteten bør inn i verdivurderinga, om (deler av) enga er i forfall.
- **Merknad:** Her kan det legges inn uthevet kommentar om at lokaliteten må oppsøkes på nytt, at avgrensingen er for unøyaktig m.m..

Skjøtelsplan

Dato skjøtelsplan: Dato for ferdigstilt skjøtelsplan.

Utformet av: Navn på ressursperson som har skrevet planen ev hvem som har veiledet skjøtelsplanarbeidet.

UTM: Sett inn koordinater for midtpunkt i polygonet, **Gnr/bnr:** Oppgi alle gårds og bruksnummer innen lokaliteten som skjøtelsplanen gjelder for. (Kan bli mange for store lokaliteter som kystlynghei. Her kan dere få hjelp av kommunen).

Areal (nåværende og etter evt. restaurering): Oppgi areal på lokaliteten ved registrering, om aktuelt angi også areal etter at restaureringstiltak er gjennomført dersom dette vil endre på arealstørrelsen.

Del av verneområde: Det skal noteres om området ligger helt eller delvis innenfor et verneområde.

Kontakt med grunneier/bruker: Det er meget viktig å holde god dialog med grunneier/ev. bruker under hele skjøtelsplanprosessen, slik at skjøtelsplanen blir konkret og tilpasset grunneierens behov, kapasitet og drif. Det skal dokumenteres at skjøtelsplanskriver har hatt denne dialogen, og med hvem dialogen er ført.

Mål: Deles opp i hovedmål, delmål, ev. mål for delområder, samt tilstandsmål for enkelte arter. Røddistearter, karakterarter, totalt antall arter. Konkretiseres med % økning innen et tidsrom, eks innen 10 år. Er lokaliteten i god hevd vil det være et mål i seg selv å beholde dagens artsinventar og fordeling. Om området ligger innefor et verneområde og har konkrete bevaringsmål som vil påvirke skjøtelsen så skal dette beskrives her.

Aktuelle tiltak: Deles opp i: *Generelle tiltak* (med henvisning til A: generell del i skjøtelsplanen), *Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle* dvs restaureringstiltak som er nødvendig for konkret denne lokaliteten og som ikke er beskrevet i den generelle delen. Det kan være behov for brenning, ringbarking, tidspunkt for tiltak, midlertidig plassering av kvisthauger, bekjemping av problemarter, eller spesielle *hensyn* knyttet til kulturminner, styvingstrær, hi/reir, fuktområder, adkomst til lokalitet, utkjøring av tømmer/ved, eiendomsstruktur osv.

Til sist; *Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle.* Eks spesifikke lokale slåttetidspunkt, behandling av høyet, bortkjøring, slått hvert år eller sjeldnere, ev før- og etterbeite, hva slags dyr, antall beitedyr, ev. tidsperioder for beiting, Lauving/styving; tidspunkt, behandling av kvister osv.

Utstysbehov: Spesielle behov for utstyr til skjøtsel/restaurering.

Oppfølging: Det bør angis årstall for evaluering av tiltakene igangsatt etter skjøtelsplanen. Om det er aktuelt med supplerende registrering av spesifikke artsgrupper så nevnes dette her.

Tilskudd/skjøtelsavtale: Gi opplysninger om det er søkt midler RMP, SMIL ev andre miljømidler, samt opplys om det foreligger skjøtelsavtale og hvor lenge den gjelder.

Ansvar: Navn på person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtelsplanen, eks grunneier/bruker for gjennomføring av tiltak, samt person i forvaltningen for oppfølging av skjøtelsavtaler med mer.